

DOSSIER
DEKALOG

“Ik kom terug van de andere zijde”, zal Andrzej na zijn ontwaken aan zijn arts toevertrouwen. © rr

DEKALOG 2

“U zult de naam van de heer uw God niet lichtvaardig gebruiken.” (Exodus 20, 7a)
“Zweer niet ijdel, vloek noch spot.” (Catechismus)

Dorota, violiste in een symfonisch orkest, is zwanger van haar minnaar buiten medeweten van haar man Andrzej, die aan kanker lijdt. Ze vraagt de behandelende arts als het ware een goddelijk oordeel te vellen over de uitkomst van de ziekte. Sterft Andrzej, dan zal ze het kind houden. Overleeft hij, dan pleegt ze abortus. De oude geneesheer herinnert zich hoe hij op een dag tijdens de Tweede Wereldoorlog thuiskwam en in plaats van de woonst met zijn gezin een grote holte aantrof na een bombardement. “Misschien beïnvloedt die pijnlijke herinnering de diagnose van de arts”, mijmert Vaillancourt, “opdat het kind blijft leven? Het kind dreigt te worden verzwolgen en Dorota zal moeten leven met een grote holte, net als de dokter na het bombardement. Kiesłowski introduceert een mistig mimetisme tussen het verhaal van de dokter en dat van de mensen die van zijn oordeel afhangen. Weliswaar redt de arts het kind, maar door Andrzej dood te verklaren, pleegt hij meened.” Andrzej overleeft.

“Je kunt nooit helemaal eerlijk zijn”

Bijzonder is de soms ironische manier waarop Kiesłowski de werking van de tien geboden in *Dekalog* weergeeft. De liefde waaraan de geboden gestalte willen geven, bedient zich namelijk van dezelfde menselijke eigenschappen die soms in de weg van die liefde komen te staan.

In een wereld getekend door leugens en de schone schijn moet je weleens liegen om de waarheid toe te laten. De handeling van de oude dokter in *Dekalog 2* doet denken aan het paradoxale spreken van Paulus, zoals in zijn eerste brief aan de Korintiërs. Daarin merkt de apostel op dat de liefde voor gemarginaliseerden en zwakkeren als een dwaasheid verschijnt in een wereld die geobsedeerd is door prestige en macht. “Laat niemand zichzelf iets wijs maken”, schrijft Paulus. “Als iemand onder u wijs meent te zijn – wijs volgens de opvattingen van deze wereld – dan moet hij dwaas worden om wijs te kunnen zijn. Want de wijsheid van deze wereld is dwaasheid voor God” (1 Korintiërs 3, 18-19a).

“De wijsheid van deze wereld is dwaasheid voor God.”

De God van wie onder meer Paulus en de tien geboden getuigen, en die zich vereenzelvigd met een dynamiek van geweldloze liefde, vernietigt de menselijke orde niet om eigen wetten te stellen. Dat zou eigenlijk niets anders zijn dan de voortzetting van een gewelddadig proces. Integendeel, de

geweldloze liefdesdynamiek ontmantelt en herijkt het menselijke streven van binnenuit, zodat het niet langer dodelijk verstrikt en verstikt, maar met vallen en opstaan leven verlost en verwekt. Kiesłowski toont hoe ook ethische keuzes voortdurend worden blootgesteld aan frauduleuze praktijken en corruptie. Een moralistische opdeling tussen goed en kwaad, die uiteindelijk meer kwaad dan goed doet omdat ze blind blijft voor haar eigen hypocrisie, vind je niet in *Dekalog*. “Ik denk dat integriteit een uiterst gecompliceerd samenspel is”, zegt Kiesłowski, “en dat we eigenlijk nooit kunnen zeggen ‘ik was eerlijk’ of ‘ik was niet eerlijk’”. Bij al onze acties en de verschillende situaties waarin we terechtkomen, bevinden we ons in een positie van waaruit er eigenlijk geen uitweg is – en zelfs als die er wel is, is hij niet noodzakelijk goed of beter. Hoogstens is hij relatief beter dan andere opties of, om het anders te zeggen, bevat hij het minste kwaad. Dat begrenst natuurlijk de integriteit. Je moet, ondanks je verlangen naar het tegendeel, eerlijk erkennen dat je oneerlijk bent. Alle beslissingen die je elke dag moet nemen, maken dat je nooit helemaal eerlijk kunt zijn.” III

DEKALOG 3

“Denk aan de sabbat; die moet voor u heilig zijn.” (Exodus 20, 8)
“Heilig steeds de dag des Heren.” (Catechismus)

Janusz, een taxichauffeur, verlaat tijdens de kerstnacht zijn gezin om clandestien zijn voormalige minnares Ewa te ontmoeten. “In deze film is er een reprise van de beroemde Bijbelse scène met de verboden vrucht”, verduidelijkt Vaillancourt. “Ewa imiteert haar Bijbelse naamgenoot.” Ze komt “als een dief in de nacht” die Janusz van de wijs brengt.

Krzysztof, die zijn kind Paweł verloor, ziet hoe de kinderen van Janusz hun als kerstman verklede vader opwachten, die hij even voordien had gekruist. © rr

DEKALOG 4

“Eer uw vader en uw moeder.” (Exodus 20, 12a)
“Vader, moeder zult gij eren.” (Catechismus)

Anka, studente aan een kunstschool, woont samen met Michał, een weduwnaar en haar (mogelijk niet biologische) vader. Anka's vriend Jarek wekt de jaloezie van Michał. “Het opdoemen van een verbintenis tussen Anka en Jarek wakkert de incestueuze verlangens tussen vader en dochter aan”, betoogt Vaillancourt. “De vrouwen in het leven van Michał wekken op hun beurt de jaloezie van Anka. Mimetische begeerte circuleert net zo goed tussen Anka en Michałs vrouwen als tussen Michał en Anka's vriendjes.” En dan is er nog de overleden moeder als complex rolmodel. “De moeder had minstens twee minnaars in het jaar voor Anka's geboorte”, vervolgt Vaillancourt. “Michał wijst op een bepaald moment naar een oude foto en zegt tegen Anka over twee mannen die erop staan: ‘Een van deze twee zou je vader kunnen zijn.’ Het is duidelijk dat de mimetische rivaliteit al vóór de geboorte van Anka bestond.” Anka en Michał staan voor de uitdaging om een gezond verschil tussen kind en ouder in ere te houden.

Anka staat op het punt een envelop te openen die mogelijk een geheim inzake haar identiteit en de relatie met haar vader bevat. © rr

DOSSIER
DEKALOG

DEKALOG 5

*“U zult niet doden.” (Exodus 20, 13)
“Dood niet, geef geen ergernis.” (Catechismus)*

Jacek gaat door het leven als een verwarde jongeman sinds zijn twaalfjarige zus stierf onder de tractor van een dronken bestuurder, een van zijn vrienden. Hij wordt ter dood veroordeeld wegens de moord op een taxichauffeur, die als een zondebok voor zijn frustraties functioneert. “De film kondigt zich aan als een reflectie over de straf die moordenaars moeten ondergaan”, vertelt Vaillancourt. “Moet de overtreding van het vijfde gebod worden beantwoord met de doodstraf en dus met een imitatie van de overtreding zelf?” Piotr, de jonge advocaat die Jacek verdedigt, beweert alvast dat “het recht de natuur niet hoeft na te bootsen”. Kieślowski maakte met *A Short Film About Killing* een langere bioscoopversie van deze film.

De zogenaamde ‘engel’ duikt op en brengt als landmeter het getal van het vijfde gebod in beeld, pal voor de taxi met Jacek erin. © rr

Ania wordt verscheurd tussen twee moeders. © rr

DEKALOG 7

*“U zult niet stelen.” (Exodus 20, 15)
“Vlucht het stelen en bedriegen.” (Catechismus)*

Majka beviel op zestienjarige leeftijd van het kind van haar leraar Wojtek. Haar moeder en tevens schooldirecteur Ewa wil een schandaal vermijden en voedt Ania op als haar kind. Als Ania zes jaar is, “steelt Majka wat van haar is” en ontvoert ze haar dochter. “Net als in het Bijbelse verhaal over het salomonsoordeel manifesteert er zich een mimetische begeerte inzake moederschap, en niet de onvoorwaardelijke liefde voor het kind”, legt Vaillancourt uit. Ania wordt verscheurd tussen de twee vrouwen, tot ze ontdekt dat de vrouw die zich terugtrekt de ‘ware’ moeder is.

DEKALOG 8

*“U zult niet vals getuigen tegen uw naaste.” (Exodus 20, 16)
“Vlucht de achterklap en ’t liegen.” (Catechismus)*

Zofia is professor ethiek en krijgt bezoek van Elżbieta, een joodse van Poolse origine die in de VS woont en werk van Zofia vertaalde. Elżbieta vertelt het kind te zijn dat Zofia tijdens de Tweede Wereldoorlog wou beschermen tegen de nazi's. Zofia's reddingsoperatie liep in het honderd nadat de voorziene adoptievader van Elżbieta valselijk werd beschuldigd van collaboratie. Elżbieta voelde zich door Zofia aan haar lot overgelaten en komt opheldering vragen. “Waarheid komt niet zonder inspanning”, duidt Vaillancourt. “Om valse dingen te zeggen, zijn er veel voorbeelden te imiteren, maar om ware dingen te zeggen, zijn er maar weinig.”

“Je zal het niet meer leren”, lacht een uiterst lenige jongeman wanneer Zofia hem probeert na te doen tijdens haar joggingsessie in het park. © rr

DEKALOG 6

*“U zult geen echtbreuk plegen.” (Exodus 20, 14)
“Doe nooit wat onkuisheid is.” (Catechismus)*

Tomek, een jonge postbediende, begluurt met zijn verrekijker regelmatig de ongehuwde schilderes Magda en haar vele minnaars. Uiteindelijk ontmoet hij haar. “Magda blijft in het register van het mimetisme en neemt aan dat Tomek haar wil kussen, dat hij met haar naar bed wil”, zegt Vaillancourt. “Ze neemt aan dat Tomek in de voetsporen wil treden van de minnaars die hij heeft geobserveerd. Maar Tomek zegt nee tegen elke uitnodiging.” Tomek zoekt als een ‘gelovige Thomas’ een tederheid die ‘niet wil aanraken’ of bezitten. Tot haar eigen verbazing zal Magda dit *noli me tangere*-motief als een hedendaagse Maria Magdalena navolgen. *A Short Film About Love* is een langere versie van deze film.

“Liefde is niet meer dan dit”, zegt Magda, die Tomek uitnodigde haar aan te raken en hem seksueel opwond. © rr

Roman praat met een patiënte van hem, een zangeres, over de muziek van een fictieve musicus achter wie Zbigniew Preisner (1955), de filmcomponist voor Dekalog, schuiltgaat. © rr

DEKALOG 9

*“U zult uw zinnen niet zetten op de vrouw van uw naaste.” (Exodus 20, 17a)
“Wees steeds kuis in uw gemoed.” (Catechismus)*

Cardioloog Roman krijgt te horen dat zijn impotentie ongeneeslijk is. Daarop raadt hij zijn vrouw Hanna aan om elders seksuele bevrediging te zoeken. De jonge Mariusz, met wie Hanna eerder een affaire had, duikt weer op. “Mariusz openbaart ongewild de mimetische structuur van de verbodsovertreding”, zegt Vaillancourt. “Hij heeft de vrouw van een andere man begeerd. En Roman doet op zijn beurt hetzelfde. Hij had Hanna's minnaar gepresenteerd als haar legitieme seksuele partner. Hij is dus zowel slachtoffer als dader van de verbodsovertreding.” Hanna en Roman hervinden elkaar in de liefde voor een mogelijk adoptiekind.

DEKALOG 10

*“U zult uw zinnen niet zetten op wat uw naaste toebehoort.” (Exodus 20, 17b)
“Begeer nooit iemands goed.” (Catechismus)*

Jerzy en Artur erven een postzegelverzameling van hun vader. Als ze merken dat anderen die begeren, neemt het verlangen om hun kostbare bezit veilig te stellen waanzinnige vormen aan. Dat blijkt vooral uit de aankoop van een postzegel die de collectie moet vervolledigen. “Die tragisch-burleske scène is uniek in *Dekalog*”, vindt Vaillancourt. “De postzegel wordt geruild voor een nier. De mimetische lust voor een onbenullig papiertje resulteert in een onwaarschijnlijke uitbetaling. Ter vervulling van zijn ‘onzuivere’ verlangen geeft Jerzy zijn nier, het orgaan van zuivering.” Niettemin eindigt deze zwarte komedie goed en besluit Kieślowski zijn titanenwerk met een vrolijke noot.

De postzegel waarvoor Jerzy een nier afstond. © rr